

Received / Geliş
23.08.2019

Article History
Accepted / Kabul
17.12.2019

Available Online / Yayınlanma
25.12.2019

ENVIRONMENTAL SUMMITS IN THE SCOPE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAPSAMINDA ÇEVRE ZİRVELERİ¹

Aslıhan NAKİBOĞLU²

Şeyma BOZKAYA³

Abstract

In the 20th century, the prevailing economic order is now a generally accepted fact that social life does not only have an economic impact. Environmental problems, which have become one of the most important problems that the whole world has over the last period, have started to be discussed at national and international level. In this context, at the summit where these problems are mentioned, solutions with economic, social and political aspects are searched for these problems. Therefore, it is considered that environmental problems that become the common problem of the world can be solved only through international cooperation. However, since a cooperative approach can not be passed on, it is becoming difficult to reach a healthy solution. In this study, the search for solutions, the efficiency and the results of the summit studies on sustainable development within the scope of environmental problems will be discussed.

Key Words: Environmental Economics, Sustainable Development, Brundland Report, International Organizations

Jel Code: Q5, Q01, O19, Q0 **Jel Codes:** B15, L1, Z1, Y8

Özet

20.yy da hâkim ekonomik düzenin toplumsal hayatı sadece ekonomik anlamda etki etmediği artık genel kabul görmüş bir gerçektir. Son dönemde tüm dünyanın üzerinde durduğu önemli bir sorun haline gelmiş olan çevre ile ilgili sorunlar ulusal ve uluslar arası düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda bu sorunların konu edildiği zirvelerde bu problemlere ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasal açıdan da çözümler aranmaktadır. Dolayısı ile tüm dünyanın ortak bir problemi olan çevre ile ilgili sorunlar, uluslararası ortak bir çalışmayla olumlu bir sonuç elde edileceği düşünülmektedir. Ancak işbirliğine dayalı bir yaklaşım hayata geçirilemediğinden sağlıklı bir çözüme ulaşmakta oldukça zorlaşmaktadır. Bu çalışmada çevre sorunları kapsamında sürdürülebilir kalkınma konusunda ele alınan çalışmalar gerçekleştirilen zirvelerin çözüm arayışları, etkinliği ve sonuçları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma, Brundland Raporu, Uluslararası Kuruluşlar

Jel Kodu: Q5, Q01, O19, Q0

¹ Bu makale 3.cü Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Rescongress'de sunulmuştur.

² Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi. anakibolu@hotmail.com

³ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Doktora Öğrencisi, seymabozkaya@hotmail.com

GİRİŞ

Sanayileşmenin ve küreselleşmenin hızla artması kalkınma ve gelişmekle birlikte dünyamızı birçok farklı sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Nüfusun önlenemez şekilde artması ve teknolojinin inanılmaz düzeylere ulaşması, sınırsız tüketim ihtiyacı çevre kirliliğini ve tahribatını akıl almaz boyutlara taşımıştır.

Sürdürülebilir kalkınma bu tahribatını önüne geçmek gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya bırakma isteği ile gündeme gelmiştir. Bu kavram ilk olarak 1987 yılında Birleşmiş Milletlerin “Ortak Geleceğimiz” isimli raporunda gündeme gelmiştir. Bu kavram Burtland raporunda; “neslimizin bu günkü ihtiyaçlarını gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılayabilen bir süreç olarak tanımlanmıştır”. Tanımda ekonomik büyüme ve doğal kaynaklar arasındaki ilişkiyi esas alan, ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın yararlarından bugünkü kuşakların faydalandığı gibi sonraki nesillerinde faydalanmasına olanak kılan, çevre ile kalkınmanın uyum içerisinde olabileceği kavrayışı burada esastır. Dolayısı ile tanımdan hareketle ekonomik, sosyal ve çevrenin eş zamanlı olarak işbirliği içerisinde olması gerektiği öngörülmüştür.

Geleneksel ekonominin büyüme anlayışı sürdürülebilir kalkınma kavramına göre derin bir eksiklik içermektedir. Sadece ekonomik büyümeyi esas alan geleneksel kalkınma iktisadında çevre boyutu göz ardı edilmiştir. Bu kavram sayesinde kalkınma hem ekonomik açıdan hem de çevresel boyutla ele alınmıştır.

Küresel düzeyde gerçekleştirilen uluslararası konferanslarda esas konu sürdürülebilir kalkınma ve bu anlayışın gerçek hayata uygulanabilirliği olmuştur. Bu bağlamda kalkınma ve çevreyle ilgili konuların ayrılmazlığı ile ilişkilendirilen sürdürülebilir kalkınmanın günümüzün olduğu kadar aynı zamanda geleceğin de kalkınma modeli olduğu artık kabul edilmektedir. Bu çalışma uluslararası düzeyde düzenlenen çevre zirvelerinin aldığı kararlar, uygulamalar teorik olarak ve eleştirel bir bakış açısı ile incelenmiştir.

2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Konuya açıklık getirmesi bakımından öncelikle temel kavramların tanımlarının yapılması daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik kavramı, yaşamsal tüm faaliyetlerin içerisinde yer bulabileceğinden birçok konu ile birlikte bir arada kullanılır ve dolayısı ile farklı anlamlar yüklenir.

Sürdürülebilirlik kavramının çok farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bu kavram, temel anlamda ekoloji ve ekolojik düzenin fonksiyonlarının, süreçlerinin ve üretkenliğinin ilerleyen dönemlerde de aynı şekilde devam ettirebilme olanağı şeklinde tanımlanabilmektedir (Chapin, Torn ve Tateno, 1996: 1017). Ratiu'ya göre sürdürülebilirlik; zarar verici özellik taşımayan ve desteklenebilir olan, hukuksal ve bilimsel anlamda doğruluğu kanıtlanabilir yöntemler ile iyi olarak tanımlanan koşulların korunabilmesidir. Kagan ve Verstraete'de sürdürülebilirlik; çelişkiler arasındaki benzerliklerden hareket ederek, bu farklılıklardan bir bütüne ulaşma ve değişimlerde meydana gelen süreklilik şeklinde ifade edilmektedir.

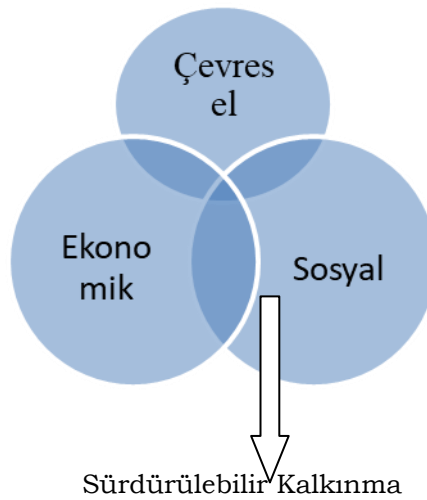
2.2. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma kavramı kapsamında yapılan çalışmalar dikkate alındığında, tanımlanması yapılırken bir fikir birliğinin oluşturulamadığı dikkat çekmektedir. Fikir birliğinin oluşturulmasının nedeni, kavramın çok kapsamlı bir yapıya sahip olması şeklinde ifade edilebilir. Sürdürülebilirlik kavramı hem sosyal, çevresel ve hem de

ekonomik yönleri içeren ve bu yönleri tek tek aynı zamanda da birbirleri ile bağlantılı bir şekilde oluşan süreci tanımlamaktadır (Kılıç, 2006: 83).

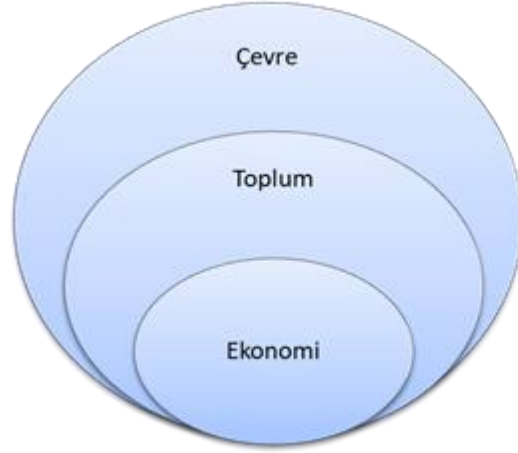
Ekonomik kalkınma bakımından sürdürülebilirliğin gerçekleştirilebilmesi, doğal kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken kaynak kullanımında hassasiyeti esas almaktadır. Sosyal kalkınma kapsamında sürdürülebilirlik, sadece tüketim yapan toplumlardan, çevreye daha duyarlı davranan ve bu bilinçten hareketle tüketim davranışında bulunan toplumlara bir evrim şeklinde ifade edilmektedir. Sürdürülebilirlik kavramını çevrenin korunması bakımından dikkate alırsak, çevre ile etkileşimde çevreyi doğal haline en az zarar verecek şekilde bir tutum içinde bulunmak ve insan davranışlarının bir sonucu olarak doğal dengesi bozulan ve hatta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan ekolojik çevreyi tekrar kazanmak için çaba göstererek bu yönde faaliyetlerde bulunmak şeklinde tanımlanabilir (Yavuz, 2010;65).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanması ve bu kavramın ilk olarak ne zaman kullanıldığının belirlenmesi konusunda da bir takım zorluklar ortaya çıkmaktadır. Fakat bilinen günümüzdeki anlamı ile sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez Norveç Başbakanı Gro Harlem'in 1987 yılında Bruntland başkanlığında faaliyetlerini sürdüren " Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" (WCED)'nin Oslo'da yayınlanan raporunda dile getirilmiş ve literatüre girmiştir. Söz konusu raporda bu kavramı, sonraki nesillerin kendi ihtiyaçlarını giderebilme becerisine zarar vermeden şimdiki nesillerin ihtiyaçlarını giderebilen bir kalkınma olarak tanımlanmıştır (Yavuz, Zığındere, 2000; 327). Bu tanımdan hareketle sürdürülebilir kalkınma; şekil yardımı ile açıklanmaya çalışıldığında "Üç Daire Modeli" (three pillar veya three circles model) geliştirilmiştir (Şekil:1). Geliştirilmiş olan modele göre sürdürülebilirlik ekonomik, sosyal ve çevresel olarak ancak ve ancak aynı zamanda ve aynı düzeyde bir kalkınma ile birlikte gerçekleşebilir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının içeriğine bakılacak olursa, tanımın içinde "ihtiyaç" ve "ödün verme" kavramları geçmektedir. Burada ihtiyaç; toplulukların birinci düzey ihtiyaçlarını esas alırken "ödün verme" ile de kısıtlamanın olduğu dikkat çekmektedir. Burada kısıttan kasıt çevrenin bugünde ve sonraki kuşakların hem ekonomik hem de toplumsal gereksinimlerini karşılanabilme olanağı noktasındaki kısıtlayıcı durumu işaret etmektedir (Şekil:2). Başka deyişle çevresel bakımdan kalkınmış olunmadığı sürece toplumsal ve ekonomik açıdan da kalkınması bahsedilmesi pek de olası görünmemektedir.

Şekil:1 Üç Daire Modeli

Kaynak: ICLEI (1996)

Şekil:2 Ekonomik ve toplumsal gelişimin çevresel boyutları

Kaynak: Aksu, 2011

2.3. Sürdürülebilir Kalkınmanın Amaç ve Hedefleri

Sürdürülebilir kalkınmanın gelecek kuşaklarla bağlantı kurabilmesinin en uygun yönü çevresel araçlardır. Çünkü insan faaliyetlerinden dolayı çevrenin kendini yenileyebilme yeteneği zamanla yok edilme boyutuna ulaşmakta bu durumda gelecek kuşakların refah düzeyini etkileyerek, onların yaşama özgürlüklerini de tehlikeye sokacak duruma gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınma olarak literatürde yer edinmiş olgunun kavranabilmesi bu olgunun amacının ve hedeflerinin neler olduğuyula doğrudan alakalıdır. Ortak geleceğimiz (Bruntland Raporu) Raporunda Sürdürülebilir Kalkınmanın amaçları şu şekilde listelenmiştir (Aksu, 2011: 6);

- Büyüme olgusunu canlı hale getirmek,
- Büyümenin kalitesini artırmak,
- Sürdürülebilir bir nüfus düzeyine ulaşabilmek,
- Kaynakları korumak ve bu kaynakları zenginleştirmek,
- Yiyecek, enerji, su, sağlık ve iş bulma gibi temel ihtiyaçları karşılamak,
- Karar verme sürecinde ekonomi ve çevreyi birleştirerek hareket etmek,
- Teknolojiyi geliştirip, yönlendirmek ve riski yönetmek.

Bu amaçlar dikkate alındığında bu kavramın amaçlar bu doğrultuda da hedefleri ekonomi, insan, çevre ve teknoloji açısından değerlendirilebilir. Ekonomik üretkenliğin artırılabilmesi, doğal kaynak ve aynı zamanda enerji tüketimine önemle yaklaşılması, çevre ile dost temiz üretim teknolojilerinin kullanılması, eşitsiz gelir dağılımında adaletin sağlanması, sağlık koşullarının düzeltilmesidir.

2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramın Tarihsel Gelişimi

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, doğal kaynaklarının tüketiminden kaynaklanan çevresel tahribat ve bu tahribatın sebep olduğu küresel problemler; doğal kaynakların bir sınırının olduğunu insanoğlunun anlamasına büyük bir etkisi olmuştur. Bu bozulmaların kökenini 20. yy sonlarında yaşanan hızlı küreselleşmeye dayandırılabilir

ve bu çevresel sorunlara gerçek anlamda çözümler bulup geliştirmekte 21. yy' a nasip olmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar ülkelerin nihai hedeflerinin ekonomik anlamda gelişmek ve kalkınmak olmaması gerektiğini; dolayısı ile esas alınan bu temel amaçlara ulaşabilmenin ve ulaşılan bu sonuçları sürdürülebilir kılmanın ve doğal kaynakların dengelerini korumanın gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Kısacası çevre ile dost bir şekilde hareket eden kalkınma politikaları oluşturulmalı ve bu politikalarında uygulanması gerektiği görüşü üzerinde durulmalıdır (Kuşat, 2013; 4898).

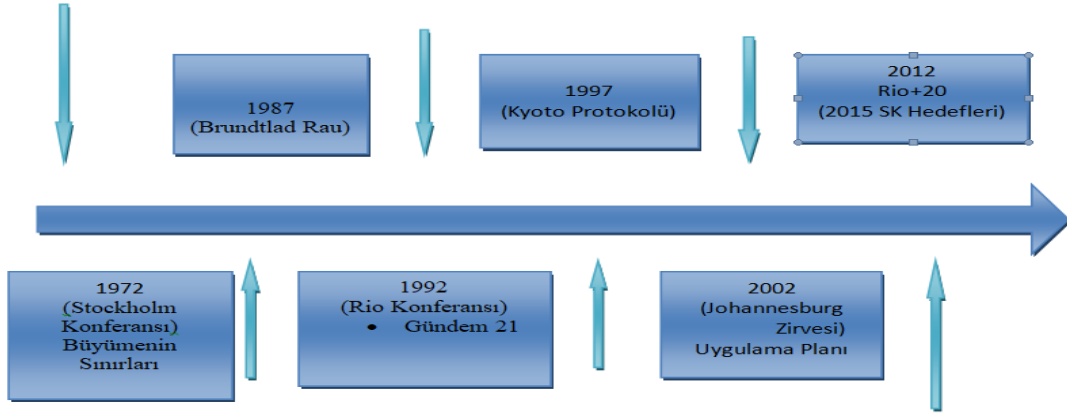
Kalkınma ve çevrenin ortak bir şekilde ele alınmasının geçmişi çok eskiye gitmemektedir. Çevre ile ilgili sorunlarının zaman içerisinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması ve bu etkilerinin çok çeşitli boyutlarda dikkat çekmesi bu problemlerin bir bütün olarak düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Daha önceden ulusal çerçevede konuşulan çevreyle ilgili sorunlar 1970'li yıllardan beri uluslararası düzeyde gündeme gelmiş ve çevre, sürdürülebilir kalkınmada göz ardı edilmemesi gereken bir unsur olarak kabul edilmiştir (Aksu, 2011; 11).

Roma Kulübünün 1972 yılında dönemin ileri gelen entelektüellerine hazırlattığı "Büyümenin Sınırları" (The Limits of Growth) adlı çalışma; çevre sorunlarını uluslararası düzeyde tartışmaya açarak, büyüme ile kaynakların kıtlığı arasındaki bağımlılığa vurgu yapmış ve kalkınmanın doğal çevre üzerinde çok ciddi tahribatlara neden olduğunun üzerinde durulmuştur. Söz konusu rapora göre problemleri ortadan kaldırması veya asgari düzeye indirilmesi durumunda yapılması gereken, kontrolsüz büyümenin durdurulmasıdır. Rapor kalkınma ve çevre problemleri hakkında atılan ilk ve en önemli adım olmuştur. Sıfır büyüme raporu olarak da literatürde adı geçen bu rapor, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklı bakış açılarından dolayı yoğun tartışmalar başlattığı gibi, ekonomik gelişme, sanayileşme süreci ve çevre arasındaki sorgulamayı da tetiklemiştir (İncedayı, 2004). Fakat bir dönem boyunca küresel çevre problemlerinin giderek artmasına engel olunamamış ve ekolojik düzendeki etkileri katlanarak devamlılık göstermiştir. Yaşanan bu olaylar neticesinde, sürdürülebilir kalkınma kavramı olarak ilk defa 1980 yılında kullanılmış ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature-IUCN) tarafından Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) için hazırlanan Dünya Koruma Stratejisinde "doğal kaynakları gelecek nesiller için koruyup muhafaza etmek" şeklinde tanımlanmıştır (IUCN, 1980).

Devam eden süreçte sürdürülebilir kavramı 1987'de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından (World Commission on Environment and Development, WCED) yayımlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda (Brundtland Raporu) genişletilmiş (WCED, 1987a) ve bu ilk kullanımdan itibaren, geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Rapordan genel anlamda ülkeler arasında olduğu kadar ülkelerin kendi içlerinde kuşak-ıçi eşitliklerin göz önünde bulundurulduğu çıkarılabilir (Gönel, 2002a).

1972 yılında "Büyümenin Sınırları (Limits to Growth) Raporu"nun gündeme gelmesiyle ve Stockholm'de gerçekleştirilen BM Çevre Konferansı Kalkınmanın Sürdürülebilirliği hakkında ortaya çıkan küresel anlamda ilk gelişme olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk olarak tanımlandığı ve kabul edildiği Brundtland Raporu'nun yayımlanmasının takiben 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Konferansı'nda çevre politikalarının ve kalkınmanın birlikte hareket etmesiyle ilgili çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve 21. yüzyılın gündemi (Gündem 21) belirlenmiştir. Küresel ısınmaya iklim değişikliğine sebep olan unsurlarla mücadelenin çerçevesi de Kyoto Protokolü ile belirlenmiştir. BM Binyıl Zirvesi'nin 2000 yılında gerçekleştirilen toplantısında ise; BM'nin önderliğiyle Binyılın Kalkınma Hedefleri kararlaştırılmıştır. 2002 yılında Rio Konferansı'na alınmış olan kararlarının gerçekleştirilmesinde daha etkin bir sürdürülebilir kalkınma çalışma kapsamının

oluşturulması amacıyla 2002 yılında Rio Konferansı kararlarını uygulamak için Johannesburg'ta Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma ve çevre ilişkisinin ele alındığı zirve ve kararlar Şekil:4 de gösterilmiştir.

Şekil.4: Çevre ve kalkınmanın tarihsel gelişim süreci

Kaynak: Aksu, C. (2011), "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre", Güney Ege Kalkınma Ajansı.

2.4.1. Büyümenin Sınırları

1972 yılı içerisinde bir araya gelmiş bilim insanı, ekonomist, sosyolog, eğitimci, sanayici, ulusal ve uluslararası çalışanı bulunduran Roma Kulübü adındaki strateji oluşturma merkezi tarafından "Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth)" adını taşıyan bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor "İnsanlığın İkilemi" isimli çalışmada kullanılması amacıyla, Massachusetts Institute of Technology'den (MIT) dünyanın yüz yüze geldiği çevresel sorunların neler olduğunu belirleyecek şekilde düzenlenmiştir. Rapora Büyümenin Sınırları' adı verilmiş ve kalkınmanın çevre üzerindeki tahribatına değinilmiş, ekonomik ve doğal çevrenin birbirlerine olan etkileşiminin refah politikaları uygulanırken göz önünde bulundurulması gerektiği konusunda ilk kapsamlı uyarıyı yapmıştır (Meadows vd., 1993).

Dünya kalkınma ekonomisini ve çevre bilincini bir arada gündeme getirmesi açısından bu proje ilk uluslararası anlamda geliştirilen çalışmadır. Bu çalışma da geliştirilen model, çevre ve kalkınma üzerine söylemiş olduğu ileriye dönük fikirleri ile tüm dünyada ses getirmiştir. Raporun esas aldığı konular ulusal ve uluslararası alanda hala önemini devam ettirmektedir. Bu rapor, sınırlı kaynaklar ile sınırsız bir büyümenin imkân dâhilinde olmadığına dikkat çekmekte ve yeşil ekonominin de temeli olarak kabul görmektedir (Turner, 2008; 2).

2.4.2. Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı, 1972

Aynı yıl "Dünya Sorunsalı" ismi ile sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel sorunları sınır aşan platformda analiz etmek ve çözümler bulmak için Birleşmiş Milletler tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihlerinde İsveç'in Stockholm kentinde BM tarafından Çevre ve İnsan Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Bu bağlamda, 5 Haziran BM Çevre Günü olarak kabul görmüş ve bu kapsamda bir bildirge yayımlanmıştır. Konferans, çevresel sorunların uluslararası anlamda önemi ve içeriği anlamında keskin bir dönüm noktası olmuştur. Gündeme getirilen, ekonomik kalkınmanın çevre ile olan bağlantısı üzerinde

duran ilkeler sayesinde birçok ülke çevre politikalarını yeniden düzenlemiştir (Özmehmet, 2008; 6).

Stockholm Bildirgesi sonuç olarak ülkelerin, daha yaşanılabilir bir dünya için insanların isteklerini dile getirecek veya da bu isteklerin gerekliliklerini sağlayacak olan, detaylı bir şekilde tertip edilmiş sorumluluklarını tespit etmek yerine, hem siyasi hem de ahlaki bakımdan söz vermelerini ifade eden, herhangi bir bağlayıcılığı olmayan ilkeler bildirgesini yeğlemiştir. Yine de bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen, Stockholm Bildirgesi, genel anlamda uluslararası düzeyde kabul gören çevre hukukunun temeli olarak değerlendirilmektedir (Pallemearts, 1997; 614, Çev: Duru).

Ancak BM Stockholm Konferans'ından sonraki dönemlerde, belirlenen ilkelerin pratikte uygulanabilirliği gerçekleştirilememiştir. Çevre ile kalkınma sorunları artarak devam etmiş ve sanayileşmiş ülkeler ile sanayileşmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ve toplumsal farklılıklarda aynı şekilde bir süreç izlemiştir (Özmehmet, 2008; 6).

2.4.3. Brundtland Raporu (Ortak Geleceğimiz) 1987

1980'lere gelindiğinde artış gösteren küresel çevre sorunlarına çözüm üretme çalışmalarında, Birleşmiş Milletler 1982 yılında "Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu"nu kurmuş, bu komisyonda ekonomik büyüme, kalkınma ve çevre sorunlarıyla beraber kullanılmaya başlanmıştır. Başkanlığını BM Genel Sekreteri Harlem Brundtland'in yaptığı Komisyon 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" isimli bir rapor hazırlamıştır. Rapor; 1960'lardaki kalkınmacı yaklaşımı ile 1970'lerin çevreci görüşlerini "sürdürülebilir kalkınma" anlayışını birlikte ortak bir çatı altında birleştirmeye çalışmıştır. Ancak dünya ekonomisindeki hızlı büyüme ve kalkınma isteği çabaları, ekonomik anlamda refahı arttırırken, aynı oranda çevreyi tahrip etmekte ve ekonomi ile çevre kalitesi arasında bir uyumsuzluk oluşturmaktadır (WCED, 1987).

Brundtland Raporu basit bir çevrecilik yaklaşımının ötesinde, rasyonel kaynak kullanımını esas çıkış noktası olarak kabul eden ekonomik bir olgu şeklinde ortaya koyulmaktadır. Raporun bütün ülkeler için önerdiği kalkınma modeli;

- i) kalıcı ve uzun dönemli bir ekonomik gelişme,
- ii) kalkınma ile doğal denge arasındaki düzenin korunduğu ekonomik düzen,
- iii) doğayı tahrip edip tüketmeden kullanan temel düzeyde çalışmaları esas alan, uzun dönemli sürdürülebilir bir ekonomik büyümedir (Hamamcı, 1997, 401).

Brundtland Raporu genel anlamda;

- Yoksulluğun en aza indirilip sonuçta tamamen yok edilmesini,
- Doğal kaynaklardan sağlanan faydanın paylaşımında adaletin gerçekleştirilmesi,
- Nüfus kontrolünü sağlanması,
- Çevre ile dost teknolojilerin geliştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınmanın ilkelerinin dolaylı olmadan ilişkilendirilerek değerlendirmektedir.

Bu koşullar altında raporda, ekonomik olarak büyümenin çevreye zarar vermeden gerçekleştirilebileceği anlayışı ile yola çıkmıştır. Bu bağlamda hem tüm dünyadaki çevre problemlerinin aşılabilmesini gerçekleştirmek hem de yoksulluğu engellemek bakımından, gelişmekte olan ülkelerin bu süreçte etkin bir rol üstlenmesini ve yeniden yapılanmayı gerçekleştirecek uzun dönemli bir büyüme çağına girilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Raporda teknolojik sınırlandırmaların neler olduğuna dair

ayrıntılı bir analiz yapılmış, çevrenin kalite düzeyi, ekosistemin dengesi ve biyolojik çeşitlilik ile ilgili açık ifadelere yer verilmiştir. Dolayısıyla, raporda sürdürülebilir kalkınmanın tanımıyla sosyoekonomik ve çevresel faktörlerin birbirleri ile karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğu ve birbirlerini etkilediği beyan edilse de, bu kavramın çok genel bir kapsamı olmasından dolayı birbirinden farklı anlamlar çıkarılması sonucunu doğurmuştur (Yayınlanmamış rapor, 2002).

2.4.4. Rio Konferansı 1992

Stockholm Konferansı ve Ortak Geleceğimiz Raporu uygulama yapmaya yönelik çalışmalar genel olarak dar kapsamlı ve teorik düzeyde kalmalarına rağmen, 1992’de Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’na (UNCED) temel oluşturduğu bir gerçektir. Toplamda 178 ülkenin katılımı ile gerçekleşen konferans uluslararası düzeyde katılımın en çok olduğu Dünya Zirvesi olarak anılmaktadır (Aksu, 2011; 14).

Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da düzenlenen ve Yeryüzü Zirvesi olarak da kabul gören Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Brundtland Komisyonunu ve konferanstan çıkan raporu sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmayla alakalı teorik çerçeve oluşturulurken ana rapor olarak kabul etmiştir (Akgül, 2010; 137).

1992 Rio Zirvesi kalkınma ve çevre konularına ortak çözüm aranması hedefiyle dünya ülkelerinin ilk kez birlikte hareket etmesi açısından önem arz etmektedir. Zirvede sürdürülebilir kalkınmanın tanımı yapılmamakla birlikte, zirve sonunda yayınlanan **Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmelerinin** hepsinde sürdürülebilirliğe değinilmiştir. Fakat hem Rio Zirvesi, hem bu zirvenin sonuç raporlarından biri olan Gündem 21’in uygulamaya geçmesi kuzey- güney tartışmalarından dolayı başarıya ulaşamamıştır. Bu çekişmelerin neticesinde az gelişmiş ülkelerin de isteği ile çevre sorunlarına yaklaşımda ülkelerin “ortak ancak farklı düzeylerde sorumluluğa sahip oldukları ilkesi” kabul edilmiştir (Mengi & Algan, 2003, s. 33).

Rio Zirvesi sonucunda yayınlanan raporlardan üzerinde durulması gereken belge Gündem 21 olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma Rio Konferansı’nda tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak kabul edilmiştir. “İnsanlık tarihi bir dönüm noktasındadır” şeklinde bir ifade ile başlayan Gündem 21, 1990’lı yıllardan itibaren 2000’li yıllar süresi boyunca çevre ile kalkınma arasındaki sorunların ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma hedefinin gerçekleştirilebilmesi nihai hedefiyle belirlenen ilke ve eylemlerden oluşmaktadır.

Gündem 21 esas olarak dört temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm ekonomik ve sosyal boyutu içermektedir. Bu kısımda sürdürülebilir kalkınmaya hız kazandırılması kapsamında uluslararası işbirliğinin önemine vurgu yapmak, yoksullukla başa çıkmak, tüketim kalıplarının düzenlenmesi, sürdürülebilirlik ile nüfusun ilişkisi, sağlıklı insan politikalarının geliştirilip uygulanması, karar alma sürecinde çevre ve ekonominin uyumluluğu üzerinde durulmuştur. Devam eden ikinci bölümde doğal kaynakların korunma politikaları ve yönetimi genel başlığı altında atmosferin korunması, arazilerin verimli bir şekilde kullanılması kapsamında sürdürülebilirliğin sağlanması, çölleşmenin engellenmesi, kuraklık ve erozyonla mücadele, biyolojik çeşitliliğin koruma altına alınması, biyoteknoloji ve atık yönetimi gibi birçok alana yer verilmiştir. Üçüncü kısımda yer alan baskın grupların rollerinin daha da güçlendirilmesini ele alan bir başlık altında yerel otoriteler, sivil toplum kuruluşları, kadınlar, iş çevreleri, çocuklar ve gençler, bilimsel ve teknolojik topluluklar gibi grupların faaliyet alanlarının geliştirilmesi çalışmaları ele alınarak tartışılmıştır. Dördüncü kısımda ise genel başlık olarak uygulama stratejileri alt başlığı açılarak finansman, teknoloji transferi, bilim, uluslararası iş birliği, farkına varılma,

kurumsal düzenlemeler, hukuki araç ve mekanizmalar ile enformasyon konuları ile ilgili alanlarda konular ele alınarak çalışmalar yapılmıştır(UN. Agenda 21, 2012; 2) .

Çevre bir yaşam alanı olarak tanımlansa da, esasında çok geniş bir ekolojik sistemi ifade etmektedir. Bu düzen insanogluna fiziksel ve biyolojik pek çok ihtiyacını giderecek zemin oluşturmaktadır. Bu bağlamda iktisadi çevre de ekonomik üretim süreçlerine, her türlü olanağı sağlayan temel zemini oluşturmaktadır. Dolayısı ile çevre, bir hammadde deposu şeklinde tanımlanabilir ve üretimin ana kaynağının temelidir. Kaynakların kıt olduğu esas alınarak hareket edilirse, çevresel kaynakların da sınırlı olduğu ve mümkün mertebede bu kaynakların en etkin seviyede ve verimli kullanılması gerektiğinin üzerinde durulabilir. Sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için bu koşulun kaçınılmaz bir uygulama olduğunu da bir gerçektir. Doğanın tahribatının geri dönüşümün çok zor olduğunu düşünürsek eğer, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması tüm ülkelerin ortak sorumluluğu olarak kabul edilmeli ve işbirliği içinde hareket etmek kaçınılmaz olmalıdır.

Ayrıca Rio'da gerçekleştirilen zirvede, "çevreyi korumak ve güney ülkelerinin kalkınmalarını sağlamak tüm dünya ülkelerinin ortak sorumluluğu olarak kabul edilmiş" ve UNCED (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı) sekretaryası, 1993-2000 dönemlerinde her yıl Gündem 21'i daha çok fakir ülkelere kullanılmak üzere 600 milyar \$ gerekeceği öngörülmüştür. Bu miktarın ise sadece 125 milyar \$'ının Resmi Kalkınma Yardımından sağlanacaktı, bu bağlamda bu tutarı tamamlamak için gelişmiş ülkelerin Gayri Safi Milli Hâsıla'larının (GSMH) % 0,7'sinin bu tarzdaki desteklerin bütçeleri için tahsisine karar kılınmıştır ve bu karar zirvenin en önemli kararlarından biri olmuştur. Ancak bu düşünce de yürürlüğe girmeyen bir taahhüt olarak kalmıştır (Gönel, 2002b; 16).

Rio Zirvesinden ardından sürdürülebilir kalkınma kapsamında 1994 tarihli BM Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 BM Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı, 1995 BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, 1996 BM İstanbul HABİTAT II Konferansı, 26 Ağustos- 4 Eylül 2002 tarihleri arasında düzenlenen BM Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 7- 18 Aralık 2009 tarihleri arasında düzenlenen Birleşmiş Milletler Kopenhag İklim Zirvesi küresel konularda gerçekleştirilen zirvelerdir.

2.4.5. Kyoto Protokolü

Sanayi devriminden bu güne kadar devam eden, daha çok sanayileşmiş ülkelerin sonrasında da sanayileşme sürecini hızlı yaşayan gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu sera gazı emisyonu ve ormansızlaşmaya yönelik faaliyetlerin, yaşadığımız bu dönemde küresel ısınmanın insan hayatını ve ekolojik dengeyi tehlike altında bırakacak seviyelere ulaşmasına sebep olmuştur. Bu sebeple ekolojik denge üzerindeki zararı en aza indirmek ve tüm insanların yaşam kalitesini artırmak amacıyla, bugüne kadar uluslararası düzeyde birtakım önlemler alınmaya çalışılmıştır. 1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi'ndeki İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin 1994 yılında kabul edilip yürürlüğe girmesi önlemlere bir örnektir. Söz konusu sözleşmenin 4. maddesinde sanayi, enerji, ulaşım, tarım gibi sektörlerdeki insandan kaynaklanan sera gazı emisyonunun azaltılması kapsamında bir ortaklık teklifi gündeme gelmiştir (BÇM, 2006: 11).

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin çerçevesinde düzenli olarak her sene toplanan Taraflar Konferansında en fazla üzerinde durulan ve gündemi meşgul eden konu, Japonya'nın Kyoto kentinde 1997 yılında toplanan üçüncü Taraflar Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, karara göre planlanan amaçların gerçekleştirilemediği, yani sera gazı salınımlarının 1990 yılı seviyelerinde korunması için yapılanların yeterli olmadığı dikkate alındığında, iklim karmaşıklığına neden olan

sera gazı salınımlarının 2008- 2012 yılları arasında, 1990 yılındaki seviyenin en az %5 altına düşürülmesi teklifi protokol hedefi olarak belirlenmiştir (Türkeş, 2001; 3). 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokölüne Türkiye de 26 Ağustos 2009 tarihinde resmi olarak bir taraf olmuştur. Ancak Türkiye'nin protokole ilk üye olduğu tarihinde (2008-2012) sera gazı emisyonu sınırlandırma ve azaltma sorumluluğu bulunmamaktadır (Özmen, 2009, 46).

Geçmişten günümüze kadar sera gazı emisyonu, sanayileşmiş ülkelerde oransal olarak genellikle daha fazla gerçekleşmektedir. Bu duruma karşın dünya nüfusunun yaklaşık %85'ini oluşturan gelişmekte olan ülkeler, söz konusu sera gazı emisyonunun neredeyse yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Kişi başına "karbon ayak izi" sanayileşmiş toplumlarda 15,3 CO₂ eşit iken, gelişmekte olan ülkelerde ancak 1,3-4,5'lik bir orandır (World Bank, 2010: 44).

Sera gazı salınımları büyük oranda endüstrileşmiş ülkelerin sanayileşme süreçlerinden kaynaklansa da, diğer ülkelere oranla daha hızlı bir sanayileşme süreci yaşayan bazı gelişmekte olan ülkelerin küresel ısınma üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar üzerinde durulup dikkat çekilmesi gereken bir konudur. Söz konusu olan ülkeler yoğun bir nüfusa ve coğrafyaya sahip olduklarından ve çok hızlı bir şekilde sanayileştiklerinden dolayı çevre tahribatındaki payları olması gerekenin çok üzerindedir. 1940-2004 döneminde küresel CO₂ salınımına en çok katkı sağlayan ilk on ülke sıralamasında gelişmiş ve en zengin ülkelerin yanı sıra yoğun nüfusları ile Hindistan ve Çin de bu listede yer almaktadır. Bahsi geçen dönem boyunca küresel CO₂ salınımının %30'luk payını ABD tek başına yüklenmektedir (UNU-WIDER, 2008: 14). Aşağıda tablo da dünya çapında CO₂ salımı en fazla olan ülkeler ile Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 1. CO₂ Emisyonunda İlk Sıradaki Ülkeler ve Türkiye, 2017

Ülkeler	CO ₂ Emisyonu (milyon ton)	Kişi Başına Emisyonu (ton)
ABD	6.094	19.74
Rusya	1.579	11.13
Japonya	1.303	10.23
Almanya	841.15	10.22
Çin	6.538	4.92
Hindistan	1.610	1.38
Brezilya	368	1.94
İngiltere	546	8.97
Kanada	590.20	17.91
Türkiye	304	4.17

Kaynak: https://unstats.un.org/unsd/environment/air_co2_emissions.htm;25.12.2017

Kişi başına 10-20 ton seviyelerinde CO₂ emisyonuna neden olan ve çevre kirliliğindeki katkısı ve bu bağlamda yükümlülüğü en üst seviyede olan ülkeler ABD, Kanada, Rusya, Almanya, Japonya ve İngiltere gibi G8 ülkeleridir. Buna karşın toplam CO₂ salım oranlarına dikkat çekildiğinde Çin ve ABD'deki düzeyin diğer ülkelerin seviyelerinin fazlasıyla üzerindedir, bu kıyaslamada ekonomik ve aynı zamanda coğrafi genişliğin etkin bir faktör olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bir karşılaştırma yapıldığında diğer ülkelere kıyasla Türkiye'nin katkısının çok da dikkat çekici olmadığı söylenebilir.

Yürürlüğe girdiği tarihten beri tüm dünya gündeminde kendine yer bulan bu protokolde de ifade edildiği üzere herkese "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" pay edildiğini göstermektedir. Kalkınmanın ve gelişmenin yıllarca enerjinin yoğun

kullanıldığı sektörlerle sağlanması, sera gazı salınımları bir hayli yüksek olan kömür ve petrol gibi kaynakların kullanılmasından kaynaklanan tabloya göre bu konuda önlemlerin alınmasının kaçınılmaz olduğunu da ortaya koymaktadır (Aksu, 2011; 18).

Kyoto Protokolü ABD tarafından onaylanmamış ve yürürlüğe girememiştir. Ancak sorun sadece bu protokolün yürürlüğe geçmemesi değil, söz konusu sözleşmede “temiz fosil” yakıtlarını kullanmayı destekleyen ve aynı zamanda bunu teşvik eden bir durum beyan edilmektedir, dolayısı ile bu ifade, Jo’burg Dünya destekçilerinin ifadesine göre Kyoto Protokolüne ihanet eden tutum olmuştur. Bu madde, güneş gibi yenilenebilir enerjinin yerine “daha temiz fosil yakıtların kullanılması ve büyük hidroelektrik projelerinin desteklenmesini” teklif etmektedir. Bu bağlamda, kömür, petrol gibi fosil yakıtlar çevre sorunlarına neden olmasından ziyade çözümün temel bir etkeni olarak önerilmektedir. Bu kararın ardından, fosil yakıtların kullanılmasından kaynaklanan altı zehirli gaz (Karbon Dioksit, Metan, Nitrusoksit, Hidroflorokarbon, Perflorokarbon, Sülfür Heksaflorid) için ciddi kısıtlar ortaya koyan Kyoto Protokolü geçersiz olmaktadır (Gönel, 2002b; 16).

2.4.6. Kirlilik Sığınağı Hipotezi

Çevreye zarar veren uygulamaların odağında gelişmiş ülkeler bulunmaktadır. Bu doğrultuda endüstrileşmiş ülkelerde çevre bilinci daha yaygın hale gelmekte dolayısıyla uluslararası düzeyde kabul gören çevre sözleşmelerine destek olunmaktadır. Taraf olunan sözleşmeler kapsamında, çevreye zarar veren faaliyetlere engel olunarak bu tarz faaliyetlerin en aza indirilmesi ve kirliliğe karşı teknoloji kullanımını artıran çabalar önemli hale gelmektedir. Bu sözleşmeler doğrultusunda gelişmiş ülke üreticileri, fazladan ek bir maliyete katlanmakta ve bu ek maliyet neticesinde uluslararası rekabet düzeyinde fiyat üstünlüğü avantajını kaybetmektedir. Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde yürürlükte olan çevre düzenlemelerinin farklılığından kaynaklanan, maliyet avantajından faydalanmak için endüstrileşmiş ülkelerdeki kirliliğe neden olan sanayi üretimi geliştirmekte olan ülkelere kaymıştır. İktisadi literatürde bu duruma *kirlilik sığınağı hipotezi* (pollution havens hypotesis) adı verilmektedir. Bu yaklaşıma göre, kirliliği oluşturan endüstriler, sıkı çevre politikası uygulaması olan ülkelere kaçıp sınırlandırmaların daha az olduğu ve hatta olmadığı ülkelere kirlilik sığınakları oluşturmaktadır (Çınar vd, 2012; 216).

KSH’ ya göre ülkelerin temel karşılaştırmalı üstünlüğünü, çevre düzenlemelerinin düzeyi belirlemektedir. Yani, genel anlamda sanayileşmiş ülkeler, kirlilik-yoğunluğu çok daha yüksek olan endüstriyel üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere yönlendirerek ortaya çıkan kirliliği yeni sanayileşen ülkelere aktarırlar. Temiz çevre oluşturma ve korumaya olan hassasiyetin az olduğu geliştirmekte olan ülkelerin düşük gelir düzeyi katı çevre düzenlemesi ile denetim mekanizmasının maliyetini karşılamaktan zaten uzaktır. Çevre standartlarının düşük olduğu geliştirmekte olan ülkelere nüfusta meydana gelen hızlı artışı kente göç ve dolayısı ile çarpık kentleşmenin neden olduğu çevre kirliliğinin, KSH sonucu ortaya çıkan yatırımlarla artarak devam etmesi bir gerçektir (Şahinöz ve Fotourehchi, 2014; 190).

Sonuç olarak KSH, çevre tahribatında sorumluluğu olan gelişmiş ülkelerin lehine işleyerek geliştirmekte olan ülkeleri çevre kirliliği konusunda daha da çıkmaza sokmakta maliyetini de geliştirmekte olan ülkelere yüklemektedir.

2.4.7. Johannesburg Zirvesi (Rio+10) 26 Ağustos – 4 Eylül 2002

1992’de Rio’da ki Konferans’tan sonra 2002’deki Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne kadar geçen zaman içerisinde çok fazla adım atılmıştır, fakat Rio Konferansı’nın kendisinden beklenen sonuca ulaşamadığı devam eden süreçlerle gözlenmiştir. Çünkü konferans daha çok gelişmiş ülkelerin hâkimiyetinde şekillenmiştir. Çevreye ve doğal denge düzenine en çok zararı olan sanayileşmiş ülkeler,

doğal düzene yapılan tahribatın sorumluluğunda kendilerini, yeni gelişen ülkeler ile aynı konumda göstermeye çalışmışlardır (Sezer, 2007; 19).

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde düzenlenen Zirve'nin 2 Eylül 2002 tarihindeki açılış konuşmasında, Güney Afrika Cumhurbaşkanı Mbeki tarafından kullanılan "küresel ayrımcılık" (global apartheid) ifadesinden hareketle, küreselleşen yeni dünya düzeyinde refahın adil bir şekilde dağıtılmadığının, kuzey ve güney ayrımcılığının hala sürdüğünün, gelişmiş ve yoksul ülkelerin sorunlarının daha farklı ele alındığının, farklı tutumların bulunduğu dikkat çekilmiştir (Ağca, 2002). Zirveye katılanlar beş ana grupta toplanabilir bunlar; Avrupa Birliği, G-77 ve Çin, ABD ve taraftarları, İş Dünyası ve son olarak STK'lar. Zirvede devlet veya hükümet başkanının bulunmadığı tek ülke ABD'dir ve ABD daha öncesinde zirveden ne karar çıkarsa çıksın mali açıdan desteklemeyeceğini duyurmuştur dolayısı ile ABD kendisinden bekleneni yapmıştır (Gönel, 2002b; 4).

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Jo'burg zirvesi), ya da diğer adıyla Rio+10'a, 1992 Rio Zirvesi'nde yapılanlar ve yapılamayanlar zemin oluşturmuştur. Ortaya çıkan neticeler için ise, "beklentiler ve umutlar bir sonraki on yıla kaldı" denebilir. Bu sonuç bekleniyor olsa da, yaşanan hayal kırıklığı beklenenden biraz daha büyük olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında ilk sırada, Rio'nun ardından geçen zaman zarfında dünyanın çevresel ve sosyal problemlerinin daha da çok sorun teşkil etmesi ve bu bağlamda problemlerin çözüm aşamasında ülkelerin daha etkin bir rol üstlenecekleri beklentisi gelmektedir (Gönel, 2002b; 16). Johannesburg Zirvesi'nde önemli iki belge ortaya çıkmıştır. Bu ilkelerden ilki Uygulama Planı, diğeri ise siyasi iradenin yansıtıldığı Siyasi Bildiri'dir. Uygulama planı bir plandan ziyade temennilerden oluşan kararlardır. Zirveden çıkan kararlar şu şekilde özetlenebilir (Ağca, 2002):

- 2015 yılına kadar temiz su imkânına sahip olma seviyesinin iki katına çıkarılması ve atık su hizmetlerinden yararlanamayan kişi sayısının ise mümkün olduğu kadar yarıya düşürülmesi,
- 2010 yılına gelmeden biyolojik çeşitliliğin kaybının en az seviyelere indirilmesi,
- 2015 yılına kadar balıkçılığın olabileceği en üst seviyesine ulaşılmasının sağlanması,
- 2020 yılına kadar "Cities without slums" anlayışı kapsamında, en az 100 milyon yaşam için uygun olmayan koşullarda yaşamak zorunda kalan insanların yaşam standartlarında önemli düzeyde iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi için diğer unsurların yanında arazi, toprağa ve yeterli barınağa erişimin kolaylaştırılması, bu doğrultuda yerel yöntemlerin yerine çalışmalar yapmaları,
- 2020 yılına kadar kimyasal kullanım düzeyinin en aza indirilmesi ve aynı zamanda kimyasal üretiminde insan sağlığını tehdit eden ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin en alt seviyelere indirilmesi,
- Uluslararası düzeyde bölgesel ve ulusal kapsamda hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışmalarda ortaklığın gerçekleştirilmesi, ülkelerin Kyoto Protokolü'nü desteklemeye ve onaylamaya yönlendirilmesi,

Toplam dört madde dışında diğer maddelerde kesin bir tarihle verilmiş ifade yer almamakta, daha ziyade "mümkün olduğunca kısa sürede" gibi belirsiz ifadeler kullanılmıştır. Hazırlık toplantılarındaki taslaklarda bazı maddeler "tümüyle sona erdirilmeli" şeklinde iken, zirve sonundaki alınan kararlarda önceki taslak hallerinden daha farklı hale gelmişler ve daha esnek bir kelime ile "azaltılmalı" ifadesi

kullanılmıştır. Bu maddede kesin ifade yerine bu şekilde daha genel bir ifadenin kullanılması, altı ay önce Hague’da gerçekleştirilen biyolojik çeşitliliği kapsayan BM anlaşmasına göre geri adım olarak nitelendirilmesi yerinde bir tanımdır (Gönel, 2002b; 16).

Zirve’deki görüşmelerde, 133 ülkeyi birden temsil ettiğini belirten ve Zirve’nin bir başarısızlık örneği olacak şekilde sonuçlanmasından çekinmediklerini açıkça ifade eden, temsilciliğini Venezuela’nın üstlendiği G-77 ve Çin ile geleceğe dönük bir çalışma planı, rakamsal birtakım amaçlar ve tarih sınırlandırmalar gibi net ifadelerle bir amaç belirlemek isteyen Danimarka’nın başkanlığındaki AB arasında uzlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. ABD ise toplantılarda ön sıralarda olmaktan kaçınmamış ve aynı zamanda G-77 ve Çin ile AB arasında bir tavır takındığı dikkatlerden kaçmamıştır. İsviçre ve Norveç tahmin edildiği gibi, AB’nin önerilerine destek vermişlerdir. Bu durum Protokol’ün yürürlüğe girmesinin zorlaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ülkemiz ise Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne Cumhurbaşkanımızın başkanlığındaki bir heyet ile birlikte iştirak etmiştir (Ağca, 2002).

2.4.8. Rio+20/ BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (2012)

2012 yılında Rio de Janeiro’deki konferans, Brezilya’da devlet yöneticileri ve üst düzey temsilcilerin ve sivil toplumun katılımlarıyla, sürdürülebilir kalkınma alanında uluslararası sözleşmeyi yenilemek; sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel anlamda sürdürülebilir bir geleceğin, dünyamızın bugününün ve gelecek nesiller için devamlılığının desteklenmesi amacıyla toplanmıştır (Rio+20 Konferansı, 2012). 20-22 Haziran 2012 döneminde gerçekleştirilen Genel Kurul Toplantılarında Dünya Liderleri yeşil ekonomi ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma kapsamında ulusal bildirimler aktarmış, Rio+20 Zirvesi’nin ortaya çıkardığı sonuçlar ve gelecekte ortaya çıkacak muhtemel sonuçları ile Konferans sonunda yayınlanan “İstedığımız Gelecek” isimli nihai raporu yorumlamışlardır (ÇŞB, 2012).

Rio’da Üye Devletler Binyıl Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmek ve 2015 sonrası kalkınma gündemi ile birlikte hareket eden bir Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SDG) seti hazırlama süreci başlatmaya karar vermişlerdir. Konferansta, sürdürülebilir kalkınma kavramı yerini yeşil ekonomiye bırakmış ve yeşil ekonomi politikaları konusunda çığır açan ilkeleri de benimsemiştir (Rio+20 Konferansı, 2012).

3. Yeşil Ekonomi

Yeşil düşünce akımının iktisada uyarlanmış bir temeli olarak kabul edilen yeşil ekonomi yaklaşımı, Rio+20 Zirvesi olarak bilinen 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ile ele alınan konulardan biri olmuştur. 1992 yılında da Rio’da düzenlenen ve “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının temelini atıldığı Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan 20 yıl sonra gerçekleştirilen konferansta “yeşil ekonomi” kavramı gündeme meşgul etmiştir (Özçağ ve Hotunoğlu, 2015; 313).

Yeşil Ekonomi yaklaşımının temelini oluşturan düşünce sürdürülebilir kalkınma hedefine gerçekleştirilebilmektir. Dolayısıyla yeşil ekonomide, sürdürülebilir ekonomik zenginliğe ulaşabilmeyi gerçekleştirecek her alandaki her türlü düzenlemeyi yapmak ve bunun doğal bir sonucu olarak ülkenin doğal kaynaklarını optimal seviyede kullanması gerekliliği esastır (Kuşat, 2013; 4904).

“Yeşil ekonomi” alanında gerçekleştirilmiş en geniş içerikli çalışma, UNEP’in “Küresel Yeşil Yeni Düzen” (Global Green New Deal) ismini taşıyan rapordur. Bu çalışmada öngörülen uygulamalar sayesinde kısa vadede bir krizden çıkışı gerçekleştirecek aynı

zamanda orta ve uzun dönemde devamlılığı sağlayacak bir ekonomik büyüme için zemin oluşturacaktır. Artık en önemlisi, daha önce uygulanan yöntemin artık sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kaldığı ve yeni bir küresel düzenin gerekliliğine duyulan ihtiyaç daha fazla gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu konunun gündeme getirilmesi ile oluşan durum, ekonomideki kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır (UNEP, 2009:3).

Yeşil ekonominin sağlanabilmesi için olması gereken yeni durumun üç ana hedefi bulunmaktadır (UNEP, 2009:5):

- İş imkânı yaratacak yeni alanlar oluşturmak ve krizden zarar gören grup ve alanları koruma altına alarak dünya ekonomisine yeni katkılarda bulunmak,
- Karbona olan bağımlılığı en aza indirerek ekonomilerin temiz enerji kullanımı sayesinde daha sistemli bir kalkınma düzeyine girmelerini gerçekleştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirerek 2015 yılına kadar derin yoksulluğun kaldırılmasını sağlamak.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nda(UNEP) yeşil ekonomi, çevrenin doğal dengesini bozan riskleri ve çevresel sorunlara çözüm bulup ortadan kaldıran, bir taraftan da bireylerin refah düzeyinde artışı gerçekleştiren ve sosyal anlamda eşitliği gerçekleştirmeye çalışan bir çeşit büyüme stratejisi şeklinde ifade edilmektedir. Yeşil ekonomi daha geniş bir ifade ile sera gazı salınımlarının azaltılmasına yönelik çalışmaları, kaynak verimliliklerinin artırılmasını ve aynı zamanda sosyal anlamda gelişmeyi içeren bir yaklaşım olarak kabul edilebilir (UNEP, 2010).

Yeşil ekonomi, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının yeni dönem ismi olarak kullanıldığı söylenebilir. Sürdürülebilir kalkınma için gerçekleştirilen zirvelerde aynı sorunlar gündeme getirilmiş, çözüm arayışlarına işbirliği içinde hareket edilmeye çalışılmıştır. Zirvede çıkan kararlar özellikle gelişmekte olan ülkelerin çıkardığı zorluklar, alınan kararlara taraf olamamaları, sorumluluğu gelişmekte olan ülkelere bırakmaları gibi nedenlerle sözleşmelerin geçerliliğine ve zirvelerin etkin yapısına gölge düşürmüştür. Yeşil ekonomi bu durumun bir örneği olabilir, şöyle ki 1992 Rio Zirvesinden bu yana hemen hemen aynı konular ele alınıp çözüm önerileri sunulmuştur, yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmanın içeriğinde ufak değişiklikler yapılarak düzenlenmiş hali olarak ifade edilebilir. Fakat şöyle de denebilir ki içerik veya ismi ne olursa olsun, önemli olan sonuç ve etkileridir. Dolayısı ile sürdürülebilir kalkınma kapsamında düzenlenen çevre zirvelerinde alınan kararların içeriğinden ziyade sonuca odaklanırsak elle tutulabilir bir ilerleme kaydedildiğini net olarak söylemek zordur.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Yirminci yüzyılda küreselleşmenin etkisiyle artan rekabet ortamı üretim süreçlerinin doğanın pervasızca kullanılmasına neden olmuştur. Sınırsız insan ihtiyaçlarının karşılanmasında doğal kaynaklar ve çevre tahribatı giderek devam etmektedir. Ekonomik kalkınmayı esas alan iktisadi teoriler büyümenin çevre etkisini göz ardı etmiştir. Çevre tahribatının önlenemez boyutlara ulaşması, genel kabul görmüş kalkınma iktisadının tek hedefi olan ekonomik büyüme teorisinin artık değiştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Ekonomik olarak büyüyüp kalkınırken aynı zamanda geleceği ve gelecek kuşakları göz önünde bulunduran çevre ile uyumlu bir şekilde hareket eden insan merkezli yeni bir anlayış kaçınılmaz olmuştur.

Yeni dönemde sürdürülebilir kalkınma anlayışı geleneksel büyüme teorilerine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel büyüme teorilerinin aksine bu kavram ekonomi politikalarının çevre politikaları ile uyumlu bir şekilde yönetilmesini öngörmektedir. Sürdürülebilir kalkınma 1992 Rio'da gerçekleştirilen BM Çevre ve

Kalkınma Konferansı ile gündeme gelmiş ve küresel bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma kapsamında uluslararası düzeyde birçok görüşme, toplantı ve zirveler yapılmış çeşitli kararlar alınmış ve sözleşmeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu uluslararası zirvelerin ortak paydası ve hareket noktası olan sürdürülebilir kalkınma anlayışının gelişmiş ve gelişmekte olan bütün dünya ülkelerinin uygulaması gereken yaklaşımdır.

Çevrenin korunması için sürdürülebilir kalkınma anlayışı kaçınılmaz olarak kabul edilmesi gerekir ve olmazsa olmaz gibi düşünülmelidir. Bu anlayış kapsamında düzenlenen zirveler alınan kararlar çevre tahribatını önlemek için atılmış çok önemli adımlardır. Ancak uygulamaya ve gerçek hayata uygulanmasına bakarsak aynı düzeyde büyük adımlar atıldığını söylemek pek de mümkün değildir. Bu zirvelerde görüşülen ve alınan kararlar gereği öncelikle kirlenmenin ödemesi gerektiği prensibi esas alınmıştır. En çok tartışılan konulardan biri olan, “kim ödüyor?”, “kim maliyetine katlanıyor?”, sorusudur. Kirlenmenin ödemesi prensibine göre çevre tahribatına büyük oranda katkıda bulunan sanayileşmiş ve sanayileşme sürecini çok hızlı yaşamış ülkelerin sorumluluklarına göre maliyetine katlanma oranları daha fazla olmalıdır. Ancak durum pek de öyle olmamıştır. Zirve de alınan kararlar özellikle sanayileşmiş ülkeler tarafından uygulamada geciktirilmiş ve hatta alınan kararlar onaylanmamıştır. Sera gazı emisyonuna en büyük katkısı olan ABD'nin Kyoto Protokolünü imzalamaması bunu açıkça göstermiştir. Dolayısı ile uluslararası zirveler görünüşte küresel anlamda ses getirmiş dünyanın devamlılığı için çalışmış olsa da uygulamada durum pek de öyle değildir. Çünkü alınan kararların özellikle çevre tahribatında sorumluluğu büyük olan sanayileşmiş ülkelerin uygulamada çekimser davranması ama gelişmekte olan ülkelere desteği olmadan şu anki durumdan çok daha ileriye gidileceği söylenemez.

Netice itibari ile evet çevrenin devamlılığı konusunda çok önemli kararlar alınmış gündemi oldukça meşgul etmiştir ama uluslararası zirveler uygulamada başarısız olmuştur. Bu görüşmeler gelecekte de devam edecektir ancak gelişmiş ülkelerin gerekli sağduyusu ve gelişmekte olan ülkelere desteği olmadan şu anki durumdan çok daha ileriye gidileceği söylenemez.

Kaynakça

- Agende 21 and Rio Principles, Detailed Review of Implementation of Agenda 21, January, 2012.
- Ağca, B. (2002), “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg, 26 Ağustos-4 Eylül 2002)”, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslar arası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı 7.
- Akgül, U. (2010), “Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji, Sayı: 24, ss.133-164. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/71/1760/18658.pdf>
- Aksu, C. (2011), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre”, Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Bölgesel Çevre Merkezi (REC), (2006), “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Metin ve Bilgiler”, Arıkan, Y. (Yayına Hazırlayan), Ankara.
- Chaplin, S. Margaret, S. and Tatenno, M. (1996), “Principles of Ecosystem Sustainability”, The American Naturalist, December, doi:10. 1086/285969.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Müdürlüğü, “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20 Zirvesi)”, 06.07.2012.
- Çınar, Y. ve Yılmaz, M. F. (2012), “Kirlilik Yaratan Sektörlerin Ticareti ve Çevre: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması”, Doğu Üniversitesi Dergisi, No:13/2, ss.212-226.

- Gönel, F. (2002), "Globalleşen Dünyada (nasıl bir) Sürdürülebilir Kalkınma", Birikim, ss.72-80.
- Gönel, F. (2002b), "Johannesburg Zirvesi: Dağ Fare Doğurdu ama Kimse Şaşırmadı", Birikim, ss.16-21.
- Hamamcı, C. (1997), "Çevrenin Uluslar arası Boyutu", (Yay. Haz. Ruşen Keleş), İnsan Çevre Toplum İçinde, Ankara, İmge Yayınevi, ss.394-412.
- ICLEI, (1996), The Local Agenda 21 Planning Guide: An Introduction to Sustainable Development Planning, Intertional Institute for Environment and Development, Toronto.
- IUCN, (1980), "Uluslar arası Doğa Koruma Birliği", Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy, IUCN, UNEP and WWF).
- İncedayı, D. (2004), "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK"".
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=30&RcID=732>,(E.T; 03.01.2018).
- Kagan, S. & Verstraete, K. (2011), "Sustainable Creative Cities: The Role of The Arts in Globalised Urban Contexts", An Extended Report from Workshop Three at The ASEF CCS4 Conference, Asia- Europe Foundation & Leuphana Universitat,
<http://culture360.asef.org/magazine/ustainable-creative-cities-role-of-arts-in-globalised-urban-context/>.
- Kılıç, S. (2006), "Yeni Toplumsal ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, No:8/2, ss.81-101.
- Kuşat, N. (2013), "Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları: Türkiye İncelemesi", Journal of Yasar University, No:29/8, ss.4896-4916.
- Meadows, D. H. Meadows, D. L. & Randers, J. (1993), "Beyond the Limits: An Executive Summary", Bulletin of Science Technology and Society, No:13/1, ss.3-14.
- Mengi, A. ve Algan, N. (2003), "Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme", AB ve Türkiye Örneği, Ankara.
- Sezer, Ö. (2007), "Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalınma ve Etik Açısından Bir Değerlendirme", Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (ICANAS 38), 10-15 Eylül, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Özçağ, M. ve Hotunoğlu, H. (2015), "Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut Yeşil Ekonomi", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, ss.303-324.
- Özmehmet, D. E. (2008), "Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", Journal of Yasar University, No:3/12, ss.1853-1876.
- Özmen, T. (2009), "Sera Gazı- Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü" TMH 453/1, ss.42-46,
http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16154_50_07.pdf, (E.T.10.12.2017).
- Pallemaert, M. (1997), "Stockholm'den Rio'ya Uluslar arası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 52, ss.613-632. Çev. Bülent Duru.
- Ratiu, D. (2013), "Creative Cities and/or Sustainable Cities: Discourses and Practices", Babes- Bolyai University, Department of Philosophy, City, Culture and Society, No:4, ss.125-135.
- Rio+20 Konferansı (2012), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, İstedığımız Gelecek, http://www.surdurulebilirKalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Future_We_Want.pdf.
- Şahinöz, A. ve Fotourechchi, Z. (2014), "Kirlilik Emisyonu ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: "Kirlilik Sığınağı Hipotezi" Testi", Sosyoekonomi, Haziran-Temmuz 1, ss.188-210.

- Turner, G. (2008), "A Comparison of Limits to Growth with 30 Years of Reality", CSIRO Sustainable Ecosystem, GPO Box 284, Canberra City, ACT 2601, Australia, ss.397-411.
- Türkeş, M. (2001), "Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye" Tesisat Mühendisliği, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın, No. 61, ss. 14-29.
- UNCED, (2012), Sustainable Development in the 21st Century (SD21), Review of Implementation of Agenda 21 and The Rio Principles, Detailed Review of Implementation of Agenda 21, January.
- UNEP, (2009), "Global Green New Deal Policy Brief", Mach, http://www.unep.org/pdf/A_Global_Green_New_Deal_Policy_Brief.pdf.
- UNEP, (2010), "Green Economy Developing Countries Success StORIES", UNEP, Geneva.
- UNU-WIDER, (2008), United Nations University- World Institute for Development Economics Research, WIDER Annual Lecture 11 The Climate Change Challenge, UNDP.
- WCED, (1987), Our Common Future, Brundland Report, Oxford & New York: Oxford University Press.
- WORLD BANK, (2010), World Development Report 2010: Development and Climate Change The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator> (E.T. 10.01.2018).
- Yavuz, E. ve Zığındere, Y. (2000), "Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 3, Sayı: 4, ss.322-326.
- Yavuz, A. (2010), "Sürdürülebilir Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı. 14, ss: 63-86.
- Yayınlanmamış Rapor, (2002), "Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı Üzerine Açılımlar", (Taslak Rapor), Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Ağustos- Eylül 2002), Ulusal Hazırlık Çalışmaları.
https://unstats.un.org/unsd/environment/air_co2_emissions.htm;25.12.2017.